

عنوان کتاب: سکولاریسم و دموکراسی اسلامی در ترکیه

نویسنده: م. هاکان یاووز

تنظیم کننده: حسین قهرمان پوران

این کتاب می‌خواهد بررسی کند که یک جامعه اسلامی که در باورهای سنتی خود با دموکراسی و سکولاریسم در تضاد است چگونه می‌تواند کشوری را به سوی دموکراسی غربی و سکولاریسم سوق دهد؟

نویسنده برای دستیابی به این امر کشور ترکیه را برگزیده و در رأس آن حزب عدالت و توسعه که اکنون حکومت ترکیه را در اختیار دارد.

در این کتاب بررسی شده که این حزب چگونه با سکولاریسم همزیستی مسالمت آمیز دارد و چه موانعی را بر سر راه خود دارد.

ریشه سکولاریسم در ترکیه به زمان حکومت عثمانی برمی‌گردد که بر پایه دین اسلام، سلاطین عثمانی توانسته بودند حکومت مقتدر و گسترده‌ای را ایجاد نمایند پس از ضعف حکومت عثمانی، برخی ریشه‌های ضعف را در اسلامی بودن حکومت و عدم هماهنگی حکومت عثمانی با مدرنیزاسیون شناخته بودند. در همین راستا گروهی به نام ترک‌های جوان اداره امور را بر عهده گرفتند و سعی کردند در راستای مدرنیزاسیون اصلاحات زیادی را به سرانجام برسانند و به این ترتیب سکولاریسم را در نهادهای مختلف اجتماعی وارد کردند. چرا که دولت جدید منافع خود را در چارچوب سکولاریزاسیون می‌دید.

حزب عدالت و توسعه شامل سیاستمداران مؤمنی است که بین ناسیونالیست‌های ترک و کرد، فعالان اسلامی و اصلاح‌طلبان لیبرال ایجاد شده است. این حزب برای برانگیختن احساسات اسلامی مردم ترکیه گاهی اوقات مانند انتخابات، شعارهای اسلامی سر می‌دهند اما در مقابل غرب خود را پایبند اروپاسازی ترکیه نشان می‌دهند.

از دلایل گرایش مجدد مردم ترکیه به اسلام گراها و به وجود آمدن حزب عدالت، توسعه افکار و برنامه‌های تورگوت اوزال بود که در دوره نخست‌وزیری خود یک نوع بورژوازی اسلامی مصرف‌گرایی و اقتصاد پویا به راه انداخت. وجود رسانه‌های آزاد نیز که در دسترس اسلام‌گراها قرار دارد از دیگر دلایل جهش افکار اسلامی در اداره کشور بود که توسط حزب عدالت و توسعه به بهره‌برداری رسید. به دست گرفتن شهرداری‌ها و اداره امور مردم و به نوعی همدردی با خواسته‌های ملموس مردم از طریق شهرداری‌ها از جمله روش‌هایی بود که اسلام‌گراها از این طریق سوار افکار عمومی شدند و اردوغان به عنوان شهردار استانبول توانست از این فرصت به شکل مطلوب استفاده کند.

از دیگر دلایل موفقیت حزب عدالت و توسعه، ناکارآمدی برنامه‌های اقتصادی بولنت اجویت بود که مردم ترکیه برای تنبیه اجویت و همفکرانش به حزب جدید عدالت و توسعه اقبال نشان دادند و در سال ۲۰۰۲ این حزب را پیروز انتخابات کردند.

حزب عدالت و توسعه با دو ویژگی از سایر احزاب ترکیه متمایز است: ۱- این حزب، حزب خدمات اجتماعی است نه حزب عقیدتی و از لحاظ اقتصادی در طیف لیبرال قرار دارد. ۲- این حزب، اسلام را در حد مجموعه‌ای از ارزش‌های حیاتی برای ملت می‌داند و علیرغم شعارها، اسلام را در هر زمینه اجتماعی وارد نکرده‌اند. چرا که رهبران این حزب به خوبی می‌دانند که احزاب اسلام‌گرای قبلی ترکیه توسط دادگاه قانون اساسی منحل شده‌اند. اردوغان به عنوان رهبران حزب معتقد است: حکومت می‌تواند سکولار باشد و افراد می‌توانند به عنوان یک مسلمان به وظایف خود عمل کنند.

در مبحث ریشه‌های سکولاریسم علاوه بر عملکرد بد و ضعیف حاکمان عثمانی به عنوان حاکمان اسلامی، می‌توان به ریشه‌های اروپایی آن نیز اشاره کرد. اروپائی‌ها از طریق پروژه‌های حکومت استعماری، سکولاریسم را به برخی کشورهای مسلمان تحمیل کرده‌اند چرا که هویت اسلامی در تضاد با سکولاریسم اروپایی است.

به طور کلی سکولاریسم در ترکیه به ۳ شکل وجود دارد: ۱- سکولاریسم ستیزه جو که به آزادی از دین در همه‌ی عرصه‌ها معتقد است. ۲- سکولاریسم مبتنی بر دین ۳- سکولاریسم با برداشت لیبرال که به جدایی دین از سیاست اعتقاد دارد.

حزب عدالت و توسعه بر سکولاریسمی تأکید دارد که حاصل فرآیندی دموکراتیک باشد به این دلیل که احزاب اسلامی قبلی به اتهام مخالفت با سکولاریسم تعطیل شده‌اند، رهبران حزب عدالت و توسعه اکنون بسیار محتاط عمل می‌کنند. به همین خاطر این حزب در آداب دین مانند روسری و آموزش دینی دچار چالش است. با توجه به همین مسئله می‌توان نتیجه گرفت که بین سکولاریسم واقعی و اسلام‌گرایی واقعی هنوز فاصله و تعارض وجود و این دو هنوز نتوانسته‌اند مکمل یکدیگر در جامعه ترکیه باشند.

حزب عدالت و توسعه ناکامی‌های دیگری هم دارد از جمله: لاینحل باقی ماندن مسئله کردهاست. اردوغان وجود مشکل کرد و ترک را انکار می‌کند اما کردهای ترکیه هنوز خود را صاحب حقوقی می‌دانند که از سوی دولت به آنها توجهی نشده است. از دیگر چالش‌های اردوغان، ناکامی در پیوستن به اتحادیه اروپاست که علل آن عدم تناسب اقتصاد ترکیه با اروپا و از سوی دیگر مخالفت و ترس برخی دولت‌های اروپایی از حضور ترکیه به عنوان یک کشور اسلامی تأثیرگذار است. اختلاف ترکیه با آمریکا نیز در این مسئله بی‌تأثیر نبوده است که ترکیه همچنان علیرغم میل باطنی خود به اتحادیه اروپا نپیوسته است. از دیگر مسائل و مشکلات دولت عدالت و توسعه، تقابل با ارتش ترکیه است چرا که ارتش ترکیه برای تدام ساختار ترکیه کهن با انکار آتاتورک اصرار دارد و

حزب عدالت و توسعه از سویی مجبور است خود را پیرو آتاتورک معرفی کند و از سوی دیگر برای حل مشکلات پیش‌روی خود راه دیگری را طی می‌کند. ناگفته نماند که پیروزی عبدالله گل در سال ۲۰۰۷ نشان از قدرت برتر حزب عدالت و توسعه به نسبت ارتش دارد.

در پایان می‌توان چنین نتیجه گرفت که حزب عدالت و توسعه با توجه به رویه اسلام‌گرایی، نتوانسته است اسلام واقعی سیاسی را در نهادهای اجتماعی وارد کند اما این گفتمان را ایجاد کرده و طرفداران زیادی را نیز جذب کرده است. سکولاریسم در ترکیه نیز مفهوم غربی خود را ندارد و به نوعی همزیستی مسالمت آمیز بین سکولاریسم و اسلام در ترکیه برقرار است.